

DICTIONAR

Sorin CRISTEA

dr., prof. univ., Universitatea din București

Educație și identitate

Rezumat: Cele două concepte definesc o realitate diferită la nivel de conținut reflectat și de tip de cunoaștere, promovat epistemologic. Asocierea lor solicită evidențierea dimensiunilor specifice, pedagogice și psihologice, abordate din perspectivă distinctă, dar și complementară. În plan pedagogic, conexiunea dintre educație și identitate evidențiază importanța procesului de formare/autoformare a conștiinței de sine a educatului (elevului), premisă pedagogică și psihologică a realizării saltului calitativ de la educație la autoeducație

– direcție principală a dezvoltare a educației în societatea postmodernă (contemporană), bazată pe cunoaștere.

Cuvinte-cheie: educație, identitate, conștiință, conștiință de sine, autoeducație.

Abstract: The two concepts define a different reality in terms of reflected content and type of knowledge, promoted epistemologically. Their association requires highlighting their specific dimensions, pedagogical and psychological, as approached from a distinct as well as complimentary perspective. Pedagogically, the connection between education and identity highlights the importance of the formation/self-formation of a learner's (student's) self-consciousness, as the pedagogical and psychological premise for achieving the qualitative leap from education to self-education – the main direction of education development in postmodern (contemporary) knowledge-based society.

Keywords: education, identity, consciousness, self-awareness, self-education.

Asocierea dintre educație și identitate solicită evidențierea specificului celor două concepte, realizată din perspectiva conținutului reflectat (pedagogic, psihologic) și a tipului de cunoaștere promovat. Dificultățile sunt generate tocmai de specificul celor două concepte, construite epistemologic la nivel de concept fundamental – educația și de concept operațional – identitatea (naturală, psihologică, socială, culturală/axiologică), ca produs al evoluției conștiinței de sine și al eului, structurat fizic, psihosocial și cultural-axiologic.

În limitele acestor condiții epistemologice, de ordin denotativ, dar și prescriptiv și pragmatic, vom putea sesiza conexiunea dintre procesul de formare și dezvoltare psihică a conștiinței de sine a educatului, care asigură dobândirea identității prin contribuția Eului autoevaluat și autoeducația ca direcție de evoluție calitativă a educației, probată prin capacitatea educatului de a deveni propriul său educator [5, p. 580; 6, pp. 114, 115; 2, pp. 166-169].

Educația, în calitate de concept pedagogic fundamental, definește și analizează obiectul de studiu specific al pedagogiei, la nivel general (ansamblul de activități pedagogice organizate formal și nonformal și de influențe pedagogice neorganizate, realizate informal), abstract (funcția centrală de formare-dezvoltare permanentă a educatului pentru integrarea sa în societate) și stabil (structura de bază necesară, asigurată prin corelația educator – educat), ordonat normativ (prin axiomele, legile și principiile educației), consolidat și perfecționat metodologic (pragmatic) în condiții de cercetare pedagogică fundamentală și operațională.

Identitatea, în calitate de concept psihologic operațional, definește și analizează procesul de conștientizare a „sentimentelor de apartenență ale sinelui (la familie, țară, popor, cultură, etnie, ideologie, grup profesoral etc.)”. Realizarea sa ca „structură psihică” (G.W. Allport) presupune: a) „constituirea simțului eului corporal, a sentimentului identității, a respectului față de sine, a eului psihic, a imaginii eului, a reacțiilor raționale ale eului, a efortului personal centrat” [1, pp. 348-349]; b) clarificarea raporturilor

dintre *conștiință* (ca dimensiune fundamentală a psihicului uman), *eul ca nucleu al personalității*, produs al *conștiinței de sine*, „personalitatea, mai largă decât conștiința” (prin trăsăturile generale – temperament, aptitudini, caracter, creativitate – dependente și de inconștient și subconștient), organismul care este mai larg decât personalitatea” [1, p. 119].

Identitatea definește, astfel, procesul de dobândire a conștiinței de sine a personalității deschisă spre toate resursele sistemului psihic, existente sau latente în plan inconștient și subconștient, exprimate prin trăsăturile sale generale (temperament, aptitudini, caracter, creativitate). Mecanismele care explică identitatea educatului (elevului) în contextul procesului de învățământ, presupune înțelegerea complexității sistemului psihic, obiectivat, în dinamica sa, la niveluri verticale, care exprimă: (1) *inconștientul* – a) individual (studiat de Freud) primar (tendențele/pulsunile și instinctele de supraviețuire și echilibrare fiziologică a organismului) și secundar (autocenzura cu rol de reglare socio-culturală a tendințelor primare); b) colectiv (studiat de Adler); (2) *subconștientul* – memoria de lungă durată, neantrenată imediat la nivelul conștiinței, dar care poate fi conștientizată în situații adecvate; include: informații, amintiri, obișnuințe, ticuri, automatisme – aflate în stare latentă; asigură continuitatea în timp a Eului; permite conștiinței să realizeze integrarea trecutului, prezentului și viitorului, sub semnul identității de sine [4, p. 82]; (3) *conștientul* – nivel calitativ superior al organizării psihice, cu funcție de adaptare socială, realizată prin „emergența integrativă ireductibilă” și dezvoltarea/autodezvoltarea complexă a structurilor sale specifice (cognitive, afectiv-motivaționale, volitiv-caracteriale) angajată în: a) delimitarea *subiect – obiect (eu – lume)*; b) orientarea spre *un scop* al activității psihice (de joc, învățare, muncă și creație); c) *atribuirea de semnificații* activității prin resursele limbajului intern; d) „afirmarea entității și *identității eului* prin crearea și menținerea controlului asupra orizontului temporar” [Ibidem, p. 84]; e) evoluția eului (fizic/spațial, psihologic/temporal; social/cultural, axiologic), în condiții de structurare a *conștiinței de sine*, după 16-18 ani, care susțin definitivarea statutului social al persoanei, cu deschideri multiple (comunitare, profesionale, civice, spirituale etc.), extinse și intensificate pe la 30 de ani.

Identitatea conștientizată, la nivel psihic superior, constituie astfel „un indicator complex”, probat prin *identitatea eului* (cine sunt?), care susține orientarea: a) personală (fizică, spațială și temporală, biografică și autobiografică); b) socială (comunitară, civică, economică); c) culturală, bazată pe interpretarea axiologică a evenimentelor, creațiilor umane etc. [Ibidem, p. 88]; d) managerială (autoorganizare și autogovernare, perfectibile prin capacitățile limbajului intern, în condiții de conexiune inversă internă, de reglare/autoreglare, respectiv de evaluare/autoevaluare permanentă [Ibidem, pp. 82-101].

Dobândirea identității este dependentă de calitatea procesului de formare a conștiinței de sine. În cadrul acestui proces, „constituirea *eului-subiect* este secundată de apariția sentimentului de *identitate*, care dinamizează „memoria și raționamentul

despre noi înșine” la nivelul relației caracteriale optime dintre conștiința de sine și conștiința lumii obiective”. Ea este determinată de calitatea curriculumului școlar, construit prin valorificarea pedagogică a produselor superioare ale culturii umane, validate social-istoric (arta, religia și filosofia, științele, tehnologia, ca știință și artă aplicată). Calitatea curriculumului școlar constituie o cerință normativă axiomatică, în măsura în care „din punct de vedere genetic, dezvoltarea conștiinței lumii obiective precede și devansează ca ritm și amplitudine apariția și dezvoltarea conștiinței de sine” [Ibidem, p. 96].

Conștiința de sine concentrează resursele eului „constituit în persoană prin autoconstrucția propriului sistem de valori”, interiorizat cognitiv și afectiv „în dezvoltarea sa istorică”. Identitatea persoanei este dobândită, astfel, în procesul de valorificare a eului care reprezintă: a) „forma reflexivă a conștiinței despre Sine în conștiința despre altul”; b) „*superconștiința*”, care susține *sistemul valoric de integrare a întregii experiențe trecute*” [3, p. 50, subl. ns.]. În acest context, eul, conceput în „sens deferit de cel utilizat în psihanaliză, desemnează chintesenta întregului proces de devenire și integrare a personalității” [5, p. 579]. Dinamica sa reflectă complexitatea vieții psihice, inclusiv la niveluri de profunzime proprii inconștientului (individual și colectiv) și subconștientului (care asigură „continuitatea în timp a eului”) [4, p. 82].

Construcția și organizarea eului, pe tot parcursul școlarității, conturează linia de continuitate între educație și autoeducație, în condițiile în care elevul devine conștient de identitatea persoanei sale. Analiza psihologică are în vedere ontogeneza și dinamica eului [3, pp. 290-313]. Analiza pedagogică va evidenția premisele psihologice și sociale necesare pentru realizarea saltului de la educație la autoeducație [2, pp. 167-169].

I. *Ontogeneza eului* este realizată prin „maturarea funcțiilor psihice”, în mod special a limbajului, care, „prin formele sale succesive asigură integrarea acestora până la nivelul unor forme superioare semnificative pentru ceea ce reprezintă „persoana sau caracterul”. Procesul este realizat pe parcursul îndeplinirii a patru obiective cu impact pedagogic major care vizează: *formarea eului ca subiect al cunoașterii; constituirea lumii eului; conceperea personajului; autonomia caracterului* [3, pp. 291-301].

1. *Formarea eului ca subiect al cunoașterii*, inițiată prin „conștientizarea schemei corporale”, este realizată în timp prin propria gândire, exersată de la mica școlaritate, odată cu vârsta rațiunii (a operațiilor intelectuale concrete, după 6-7 ani). Prin construcție logică, „eul instituindu-se singur ca obiect al cunoașterii, intrând în însăși cunoașterea subiectului, confirmă capacitatea educatului (școlarului mic) de „a deveni o ființă rațională” [Ibidem, pp. 296-297].

2. *Constituirea lumii eului* este realizată prin „gândire, sentimente și credințe” necesare în procesul de asimilare a lumii reale, într-un moment al istoriei subiectului (elevul aflat în căutarea identității sale) controversat, situat „între copilărie și pubertate”. Logica afectivă, încă predominantă, „crează un abis între exigențele raționale construite de eu și dorința sa perpetuă de a dejuca aceste cerințe” [Ibidem, p. 298].

3. *Conceperea personajului*, asociată cu istoria preado-

lescenței și a adolescenței, este marcată de „o criză a pubertății” care poate fi rezolvată în condiții de identificare a dimensiunilor propriiei existențe: a) afectivă, cu acceptarea limitelor sale fizice (somatice), psihice (aptitudinale și atitudinale); b) socială, cu asumarea unor opțiuni școlare și profesionale, comunitare, civice, politice, spirituale etc., spre 16-18 ani, „vârsta vocației și a idealismului” [Ibidem, pp. 299-300].

4. *Autonomia caracterului*, „nu este un dat”, constituind, „dimpotrivă produsul elaborărilor succesive ale autoconstrucției, care nu poate fi descrisă doar ca o simplă fază a unei autoconstrucții bazale a eului”. La acest nivel superior, de structură de dezvoltare a personalității, „unitatea caracteristică a omului se evidențiază în originalitatea sa, prin capacitatea sa de raportare optimă la realitatea obiectivă – prin „conștiința lumii obiective” – și subiectivă, realizată prin resursele pe care le oferă „conștiința de sine”.

Din perspectivă *ontogenetică*, *înstăpânirea de sine* are un *caracter dobândit, nu dat*” care anunță istoria persoanei, de la vârsta rațiunii (7 ani) la etapa „stabilirii statutului personal” (după 14 ani), cu deschideri spre zona deciziilor care confirmă identitatea la nivel de orientare școlară, profesională și socială. În această dinamică „maturarea caracterului se instituie nu la începutul, ci la sfârșitul ontogenezei eului”. Conștiința de sine dobândită „adaugă succesiunii experiențelor o dimensiune diacronică prin care „eul se fundează și se prezintă ca o organizare sistematică a subiectului în lumea sa [3, pp. 300-301].

II. *Dinamica eului* confirmă funcția generală a eului de identificare a valorilor culturale ale persoanei (integrate caracterial) care determină structura acestuia: *bazală*, sincronică, obiectivată în câmpul psihologic al actualității prin care subiectul dovedește că este conștient de ceva (de experiența trăită); *diacronică*, prin care subiectul este conștient de a fi cineva (persoana, caracterul) „transcende experiența personală” la nivel de conștiință de sine care reflectă axa valorilor eului (unifică direcția sistematică a eului) și istoricitatea eului (dimensiunea mnezică a eului, conține valori și reține sensul lor major). În această perspectivă, trebuie analizate: *axa și traiectoria logică a eului; istoricitatea eului; istoria personală; relația de reciprocitate și de subordonare între eul persoanei și câmpul conștiinței* [3, pp. 302-313].

1. *Axa și traiectoria logică a eului* fixează dimensiunea lui diacronică, care asigură direcția de evoluție a persoanei, conștientă de identitatea sa, ca „vector al *temporalității*” subiectului conștient de sine. În această perspectivă, funcția generală a eului constă în regândirea permanentă a proiectului persoanei (consolidat caracterial), reflectată la nivelul structurii eului: a) sincronică (actualitatea trăirilor); b) diacronică (angajată implicit, prin eul fizic/spațial, psihic/temporal, social/axiologic) necesară pentru „construcția lumii obiective și subiective (eul vocațional). Deci **identitatea** ca produs al educației de calitate superioară implică „obiectivarea eului în caracter, cel mai înalt grad al personalizării” subiectului; atingerea nivelului „cel mai înalt al arhitecturii eului, la care caracterul și istoria sa se confundă” [3, p. 305].

2. *Istoricitatea eului* are ca funcție generală „devenirea” caracterului care se construiește din originalitatea evenimentelor

existenței individuale. *Structura eului*, determinată istoric, implică legătura existentă între *actualitatea sincronică a câmpului psihologic și evoluția diacronică a temporalității persoanei*. În această perspectivă, „istoria personală”, marcată printr-o desfășurare de evenimente semnificative, este „încorporată în ființa eului” prin *memoria* care susține și consolidează permanent *conștiința de sine/identitatea subiectului* [Ibidem, pp. 309-311].

3. *Istoria personală* are ca funcție generală conștientizarea identității personale. La acest nivel, eul reprezintă: a) succesiunea temporală a evenimentelor sau a experiențelor sale” (proiecte, amintiri, acțiuni); b) activitățile raportate la „dimensiunea fundamentală a identității personale” care nu este impusă din afară, ci constituie „o integrare de valori proprii”. Structura sa temporală asigură coeziunea și omogenitatea istoriei/identității personale obiectivate la nivelul evoluției necesare de la eul primar (simplu, corporal, spațial) la eul complex – psihic, social, cultural, axiologic – eul care „devine permanent” și își produce destinul [Ibidem, p. 311].

4. *Relația de reciprocitate și de subordonare între eul persoanei (caracterul) și câmpul conștiinței* susține construcția persoanei. Eul reprezintă dimensiunea superioară a conștiinței care asigură, la nivel caracterial, optimizarea relațiilor persoanei/personalității cu lumea și cu sine. La acest nivel, „Eul transcende experiența prin valorile încorporate în sistemul propriu. Este zona în care identitatea persoanei permite valorificarea „câmpului conștiinței, condiția necesară, dar nu suficientă a formării eului”, formare dependentă de calitatea educației, dezvoltată în perspectiva educației permanente și a autoeducației [Ibidem, pp. 311-313].

În plan pedagogic, conexiunea dintre educație și identitate evidențiază importanța procesului de formare/autoformare a conștiinței de sine a educatului (elevului) care susține „manifestarea integrală a eului”. Realizarea sa, ca premisă psihologică a autoeducației, are în vedere toate cele trei componente intercorelate și reciproc integrate: *Eul corporal* (imaginea valorizantă a mediului intern al organismului), *eul psihologic* (imaginea despre propria organizare psihică, trăirile afective, motivația – nevoia de autorealizare, de autoperfecționare, voința de acțiune etc.) și *eul social* (imaginea despre locul și rolul propriu în societate, sistemul valorilor sociale interiorizate, motivele de statut, sentimentele sociale, voința de interacțiune și integrare socială) [5, p. 580].

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Allport G.W. Structura și dezvoltarea personalității. București: EDP, 1981.
2. Cristea S. Dicționar de pedagogie. Vol. I, A-C. București: Didactica Publishing House, 2015.
3. Ey H. Conștiința. București: Științifică, 1998.
4. Golu M. Fundamentele psihologiei. Vol. I. București: Editura Fundației România de Măine, 2000.
5. Golu M. Fundamentele psihologiei. Vol. II. București: Editura Fundației România de Măine, 2000.
6. Zlate M. Eul și personalitatea. Ediția a II-a. București: Trei, 1999.